

ВСТУП ДО ЄС І АГРОСЕКТОР:

як працює САП на практиці

Брошура є результатом спільної роботи кількох авторів та експертів. Координаційну підтримку в процесі її підготовки забезпечено командами EY та Ukraine2EU.

Висловлюємо щирі подяки Олександрі Авраменко, радниці Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та голові Комітету з питань європейської інтеграції асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», Єжи Плеві, колишньому Генеральному директору Генерального директорату з питань сільського господарства та розвитку сільських територій Європейської Комісії, а також представникам Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, експертам проєкту Ukraine2EU, Reforms Delivery Office, Reform Support Team при Міністерстві розвитку громад та територій України та Центру екологічних ініціатив «Екодія» за їхній вагомий експертний внесок у підготовку цієї брошури.

Ця брошура — короткий практичний провідник для представників агросектору України про те, як євроінтеграція поступово трансформуватиме правила гри в українському агросекторі. Її мета — не лише пояснити, що таке Спільна аграрна політика ЄС (САП), а і допомогти побачити логіку змін, від яких залежатиме конкурентоспроможність українського АПК у майбутньому спільному розширеному ринку Європейського Союзу.

У брошурі зібрано основні елементи Спільної аграрної політики Євросоюзу та показано, як вони працюють на практиці: прямі виплати, умовність, екосхеми, а також інституційна “інфраструктура” — реєстри, геопросторові дані, системи контролю та аудиту. Окремий акцент зроблено на тому, що успіх адаптації визначається не лише нормами на папері, а насамперед готовністю адміністративних систем і прозорими механізмами реалізації політики.

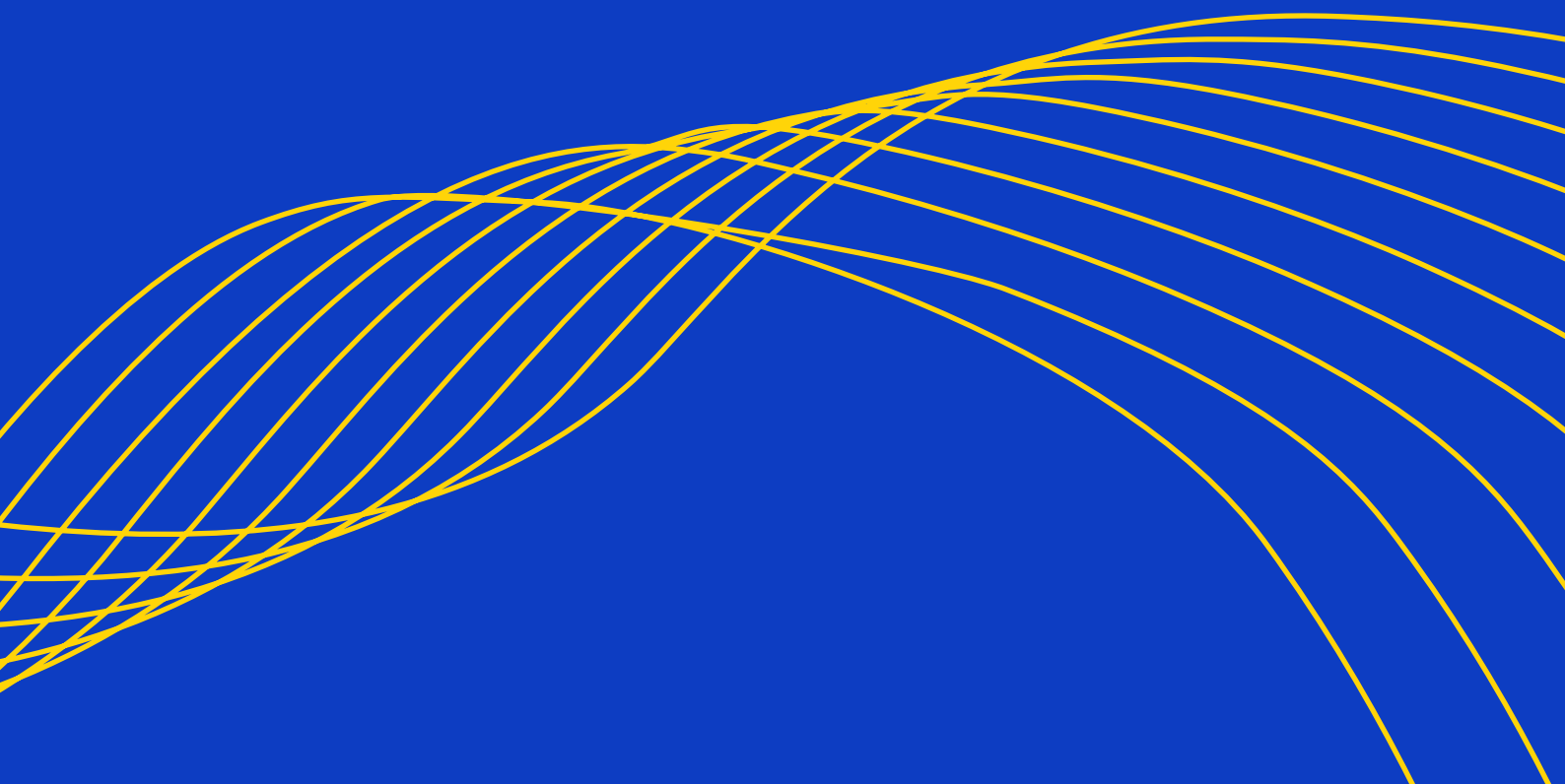
Важливо, що вступ до ЄС — це міжсекторальний процес. Тому брошура допомагає зрозуміти, як аграрні правила перетинаються з екологічними вимогами, водною та ґрунтовою політикою, соціальними стандартами й вимогами до ринку. Завдання цього матеріалу — дати читачеві чіткі орієнтири та практичні підказки, що саме варто готувати вже сьогодні — на рівні держави, громад і кожного господарства.

ЗМІСТ

I. Спільна аграрна політика Європейського Союзу. Ключові аспекти	5
1. Принципи субсидіювання (прямі виплати та система умовності)	7
2. Екосхеми: посилення екологічних амбіцій у межах Першого стовпа	10
3. Спеціальна підтримка фермерів (таргетування, справедливість, стійкість)	11
4. Обмеження виплат (capping)	12
5. Додаткові компоненти САП	12
6. Додаткові матеріали	14
II. Кліматична та екологічна політика. Ключові аспекти для агропромислового сектору	15
Використання води на фермі – що повинні робити європейські фермери та агробізнес-оператори	17
Охорона ґрунту та клімату – GAEC на практиці	17
Добрива та гній – нітратні правила	17
Охоронювані території – Natura 2000 / Emerald Network	17
III. Податкова політика та сільське господарство	19
Податок на додану вартість та податкові пільги для фермерів	20
Спрощені податкові режими та оподаткування доходів	21
Акцизні збори та енергетичне оподаткування в сільському господарстві	22
IV. Соціальна політика. Ключові аспекти для агропромислового сектору	24
1. Нормативно-правове регулювання трудових договорів, включно із положеннями щодо забезпечення гендерної рівності та соціальної інклюзії	25
2. Вимоги щодо мінімальної заробітної плати	26
3. Стандарти щодо здоров'я та безпеки працівників на робочому місці	27
4. Гарантії щодо права на відпустку та інші соціальні гарантії	28
5. Сезонна зайнятість	28
6. Додаткові матеріали	30
V. Політика у сфері логістики. Ключові аспекти для агропромислового сектору	31
1. Наявність зон паркування транспортних засобів (для відпочинку водіїв / перевірок контрольними органами)	32
2. Плата за користування автомобільними дорогами	33
3. Вимоги до дозволів і ліцензій на вантажні перевезення	33
4. Дотримання соціальних стандартів для водіїв. Умови відпочинку	34
5. Додаткові матеріали	35

Розділ І.

**СПІЛЬНА АГРАРНА
ПОЛІТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ**

САП: важливість та невизначеність майбутнього

Після вступу до Європейського Союзу Україна буде зобов'язана прийняти та впровадити *acquis communautaire* ЄС¹, зокрема весь масив законодавства, що регулює Спільну аграрну політику (САП), а також її фінансування, управління та системи контролю. САП не є статичною «схемою субсидій»; це динамічна політична рамка, яка постійно еволюціонує — зокрема внаслідок реформи 2023–2027 років (Стратегічні плани САП) та подальших спрощувальних змін у 2024 році.

Це означає, що Україна стикається з подвійним викликом:

1. Правове наближення та інституційна розбудова мають бути завершені відповідно до стандартів ЄС, водночас
2. Точна архітектура САП після 2027 року (2028–2034) усе ще перебуває на стадії переговорів і може зазнати змін до моменту ухвалення.

Європейська Комісія вже представила пропозицію щодо САП після 2027 року, у якій робиться наголос на спрощенні, кращому цільовому спрямуванні та новому підході «єдиного фонду», водночас зберігаючи ключові інструменти САП. Однак, остаточні правила залежатимуть від результатів переговорів між Європейським Парламентом і Радою.

Практичне значення для України: найбільш «стійким до майбутніх змін» підходом є визначення пріоритетів базових систем впровадження та контролю (дані, інституції, простежуваність), оскільки вони є необхідними за будь-якої можливої моделі САП — незалежно від майбутніх політичних коригувань рівнів виплат або «зеленої» архітектури.

Блок 1. Україна: виклики доступу до САП

Для безпечного та надійного доступу до фінансування САП держави-члени повинні забезпечити функціонування надійних систем управління, виплат і контролю. Ключові елементи включають:

1) Акредитована виплатна агенція (а за потреби — координаційний орган)

Виплатна агенція може бути акредитована лише за умови відповідності мінімальним критеріям ЄС (система внутрішнього контролю, контрольні заходи, інформація та комунікація, моніторинг) і перебуває під постійним наглядом.

2) IACS — Інтегрована система адміністрування та контролю

IACS є базовою системою для адміністрування та перевірки виплат САП. Вона забезпечує надійну звітність, що підлягає перевірці, та контроль у межах системи управління результативністю САП.

3) LPIS / геопросторова ідентифікація земельних ділянок + геопросторові застосунки

¹ *Acquis communautaire* (*acquis* ЄС) — це сукупність спільних прав і обов'язків, які становлять корпус права ЄС і є обов'язковими для всіх держав-членів; ці норми постійно еволюціонують і мають бути інкорпоровані в національні правові системи.

Система ідентифікації земельних ділянок (LPIS) є ключовим компонентом IACS та основним механізмом контролю для виплат, що здійснюються на основі площі. Сучасна САП також дедалі більше спирається на геопросторові застосунки та моніторинг, зокрема перевірки на основі супутникових даних.

4) Системи ідентифікації та реєстрації тварин

Для надання підтримки, пов'язаної з тваринами, та здійснення відповідних контрольних заходів держави-члени повинні мати функціональні системи ідентифікації та реєстрації тварин, інтегровані з логікою IACS (зокрема з перехресними перевітками та простежуваністю).

5) Належні системи аудиту, протидії шахрайству та управління даними

Видатки САП підпадають під логіку забезпечення достовірності та аудиту ЄС; надійні системи зменшують ризики шахрайства та забезпечують збереження права на фінансування з боку ЄС.

1. Принципи субсидіювання (прямі виплати та система умовності)

Що таке прямі виплати — і чим вони не є

За САП 2023–2027 років підтримка доходів надається переважно через відокремлені прямі виплати (не пов'язані з виробництвом), що впроваджуються через національні Стратегічні плани САП відповідно до права ЄС. Метою є підтримка доходів фермерів із одночасним дотриманням стандартів ЄС та стимулюванням сталості.

Щонайменше 40 % видатків кожної держави-члена з бюджету САП має бути спрямовано на заходи, орієнтовані на довкілля та кліматичні дії — вимогу, яку Україна також повинна буде виконати після вступу.

Система умовності: доступ до виплат (GAEC + SMRs)

Фермери, які отримують прямі виплати, повинні дотримуватися системи умовності, тобто базових зобов'язань, що поєднують:

- стандарти GAEC (Good Agricultural and Environmental Condition — стандарти належного сільськогосподарського та екологічного стану), та
- SMRs (Statutory Management Requirements — обов'язкові вимоги щодо управління), пов'язані з довкіллям, охороною здоров'я населення, здоров'ям тварин і рослин, а також добробутом тварин.

Коректно стверджувати, що недотримання системи умовності може призводити до зменшення виплат і застосування санкцій, в тому числі з потенційним виключенням, однак їхній рівень залежить від серйозності, масштабу, тривалості та повторюваності порушення в межах системи контролю.

GAEC: зобов'язання GAEC кодуються як GAEC 1–9 і впроваджуються через національні стандарти, з урахуванням нещодавніх правових змін 2024 року, які впливають на їх тлумачення — зокрема щодо GAEC 7 та GAEC 8.

Чинні стандарти GAEC (у межах системи умовності САП 2023–2027 років, з урахуванням основних змін, упроваджених у 2024 році)

GAEC №	Назва	Основна вимога	Зміни / примітки 2024 року
GAEC 1	Утримання постійних пасовищ	Підтримання певної частки постійних пасовищ у загальній сільськогосподарській площі; обмеження щодо їх переорієнтації (конверсії).	Суттєвих змін у правилах 2024 року не відбулося; продовжується захист з метою збереження вуглецевих запасів, біорізноманіття та ґрунтів.
GAEC 2	Захист водно-болотних угідь та торфовищ	Захист ґрунтів, багатих на вуглець: уникнення шкідливої обробки або осушення на визначених територіях торфовищ і водно-болотних угідь.	Нещодавно запроваджений стандарт; багато держав-членів розпочинають його впровадження у 2024–2025 роках.
GAEC 3	Заборона спалювання стерні на орних землях	Спалювання решток на орних землях заборонене, за винятком належним чином обґрунтованих фітосанітарних причин.	Жодних істотних змін у 2024 році.
GAEC 4	Прибережні захисні смуги вздовж водотоків	Запровадження буферних зон (наприклад, не менше 3 м) уздовж водотоків, у межах яких забороняється застосування добрив і пестицидів.	Стандарт збережено; держави-члени можуть визначати ширину буферних зон та додаткові національні особливості.
GAEC 5	Управління ризиками ерозії ґрунтів	Застосування практик обробки ґрунту та управління земельними угіддями, що мінімізують ерозію ґрунтів і структурну деградацію.	Базова вимога залишається чинною; у межах цільових пропозицій щодо спрощення допускається певна гнучкість.
GAEC 6	Мінімальний ґрунтовий покрив	Підтримання зеленого або захисного ґрунтового покриву в уразливі періоди з метою запобігання ерозії та втраті органічної речовини.	Запропоновано певні спрощення (більша гнучкість щодо періодів покриву та визначень).
GAEC 7	Сівозміна / диверсифікація культур	Забезпечення сталого чергування культур: сівозміна або диверсифікація на орних землях з метою захисту здоров'я ґрунтів.	Зміна 2024 року: фермери можуть обирати між сівозміною або диверсифікацією культур; застосовуються конкретні порогові значення (наприклад, щонайменше 40 % площі має щороку займати інша основна культура; діють правила диверсифікації залежно від розміру господарства).

GAEC №	Назва	Основна вимога	Зміни / примітки 2024 року
GAEC 8	Елементи ландшафту та непродуктивні площі	Захист елементів ландшафту (живоплотів, дерев, ставків, канав) та обмеження їх обрізання/вирубання в період гніздування птахів.	Зміна 2024 року: скасування обов'язкової вимоги щодо 4 % непродуктивних земель на орних площах; зобов'язання тепер зосереджуються на збереженні та захисті наявних елементів.
GAEC 9	Екологічно чутливі постійні пасовища	Уникнення переведення або деградації постійних пасовищ у чутливих зонах (наприклад, Natura 2000), визначених для охорони.	Стандарт збережено; може бути додатково конкретизований у Стратегічних планах держав-членів.

Рівні виплат:

Розміри прямих виплат у межах САП істотно відрізняються між державами-членами, що відображає відмінності в національних бюджетних розподілах та наборі застосовуваних інструментів (зокрема базової підтримки доходів, перерозподільних виплат і екосхем). З цієї причини більш точним і прозорим є подання рівнів виплат як орієнтовних і специфічних для кожної країни, а не створення враження про єдину загальноєвропейську ставку. Приклади:

Порівняльна таблиця: базова підтримка доходів на гектар (2025)

Країна	Базова підтримка доходів (€ за гектар)	Коментар
Польща	€102.98	Базова ставка на 2025 рік; може доповнюватися екосхемами та перерозподільними виплатами.
Німеччина	€156	Основна пряма виплата в межах прямих виплат; додаткові виплати за екосхеми та для молодих фермерів.
Франція	€120–€150	Середня ставка; відрізняється залежно від регіону та типу господарства й доповнюється іншими інструментами САП.

Примітки:

- Ці показники відображають лише базову підтримку доходів. Загальний обсяг прямих виплат може бути вищим залежно від права на участь в екосхемах, перерозподільній підтримці та інших інструментах САП.
- Ставки виплат підлягають щорічному коригуванню і можуть змінюватися відповідно до національних Стратегічних планів САП.

Блок 2. Вступ Польщі до ЄС: критична роль адміністративної готовності

- Розбудова дієвої виплатної агенції та IT/контрольної спроможності була вирішальною для поглинання коштів і забезпечення довіри. Польща визначила та розвинула ARiMR (Агентство з реструктуризації та модернізації сільського господарства) як ключову установу з управління сільськогосподарською підтримкою ЄС, забезпечивши структурований розвиток до вступу та розширивши її роль після 2004 року.
- Польща створила та постійно підтримувала LPIS² і допоміжні IT-системи для адміністрування прямих виплат і перевірки відповідності вимогам, що демонструє значну залежність САП від надійного управління даними та механізмів контролю.
- Ретроспективні матеріали Європейської Комісії засвідчують позитивний вплив членства в ЄС на сільське господарство та сільські території Польщі в довгостроковій перспективі — як результат поступових інституційних і структурних перетворень.
- Структурна адаптація та відповідні вигоди формувалися поступово, відображаючи підхід «навчання в процесі роботи», а не «миттєву конвергенцію».
- Досвід Польщі ілюструє ключову тезу: успіх САП після вступу визначається насамперед адміністративною готовністю, системами контролю та спроможністю до навчання, а не «номінальними рівнями виплат».

2. Екосхеми: посилення екологічних амбіцій у межах Першого стовпа³

Екосхеми є обов'язковими для запровадження державами-членами, але добровільними для фермерів. Вони передбачають оплату практик, що виходять за межі системи умовності та сприяють досягненню кліматичних, екологічних і зоозахисних цілей.

На період 2023–2027 років 25% обсягу прямих виплат має бути спрямовано на екосхеми (з урахуванням певних механізмів гнучкості та взаємодії з екологічними видатками розвитку сільських територій).

Екосхеми часто орієнтовані на:

- ґрунтовий покрив / зменшений обробіток / практики, орієнтовані на вуглець;
- управління поживними речовинами;
- елементи біорізноманіття;
- точне землеробство;
- органічне виробництво або стимули для переходу (часто в поєднанні з

² Геопросторова ідентифікація земельних ділянок + геопросторові застосунки

³ Перший стовп Спільної аграрної політики (САП) включає в себе прямі виплати фермерам і ринкову підтримку.

інструментами Другого стовпа⁴);

- доплати за добробут тварин (де це передбачено національним рівнем).

Виплати за екосхемами розраховуються на національному рівні на основі понесених витрат і втраченого доходу.

Блок 3. Польща та екосхеми

Польща спрямовує близько 25% прямих виплат на сім екосхем у межах свого Стратегічного плану САП 2023–2027 років:

- 1. Вуглецеве землеробство та управління поживними речовинами** — практики, що покращують секвестрацію вуглецю в ґрунтах і підвищують ефективність використання поживних речовин.
- 2. Екстенсивне управління пасовищами** — екологічно дружнє використання постійних пасовищ.
- 3. Добробут тварин** — підвищені стандарти утримання, годівлі та догляду за тваринами понад базові вимоги.
- 4. Інтегроване вирощування рослин (IPR)** — скорочене та більш цільове застосування засобів захисту рослин.
- 5. Біологічний захист рослин** — використання біологічних методів замість хімічних пестицидів.
- 6. Диверсифікована структура посівів** — посилення диверсифікації культур з метою поліпшення стану ґрунтів і біорізноманіття.
- 7. Створення та утримання елементів ландшафту** — живоплоти, буферні смуги, польові узбіччя та інші непродуктивні площі, що підтримують біорізноманіття.

Екосхеми в Польщі є добровільними, фінансуються в межах Першого стовпа, і фермери можуть поєднувати кілька екосхем за умови відсутності подвійного фінансування однієї й тієї самої практики. Початкове впровадження було нерівномірним, що потребувало коригувань, роз'яснень і комунікації. Адміністративна простота та дорадча підтримка виявилися вирішальними. Екосхеми доцільно запроваджувати поступово, починаючи з простих і вимірюваних практик.

3. Спеціальна підтримка фермерів (таргетування, справедливість, стійкість)

Молоді фермери:

- Держави ЄС повинні спрямовувати щонайменше 3% бюджету прямих виплат на підтримку молодих фермерів (через підтримку доходів, інвестиційну/стартову допомогу, із застосуванням спеціальних правил обліку).

⁴ Другий стовп САП — це розвиток сільських територій: програми й гроші на інвестиції та модернізацію, екологічні практики, підтримку сільського бізнесу та громад, інфраструктуру, консультації/навчання, інколи також управління ризиками.

Малі та середні господарства: інструмент перерозподілу (CRISS):

- Ключовим інструментом забезпечення справедливості є додаткова перерозподільна підтримка доходів для сталості (CRISS), яка підвищує рівень підтримки для перших гектарів. Саме так багато держав-членів компенсують структурний перекид плоскої підтримки «на гектар».

Пов'язана підтримка доходів (CIS):

- Цільова підтримка чутливих секторів може надаватися через пов'язану підтримку доходів, однак, як загальне правило, держави-члени не можуть спрямовувати на CIS понад 13 % свого бюджету прямих виплат, із можливістю додаткових +2 відсоткових пунктів для білкових культур.

4. Обмеження виплат (capping): політичні складнощі

Обмеження виплат і поступове їх зменшення для великих отримувачів застосовуються для того, щоб зробити систему підтримки більш справедливою. Водночас ці механізми не є обов'язковими: кожна держава-член може самостійно вирішувати, чи застосовувати їх у своєму Стратегічному плані САП. Часто згадувана межа у 100 000 євро є лише одним з можливих інструментів. При цьому держави-члени мають право вираховувати витрати на оплату праці перед застосуванням скорочень, що може суттєво змінювати реальний вплив такого обмеження.

Актуальність для України:

Подвійна структура сільського господарства України (дуже великі корпоративні господарства поряд із меншими сімейними фермами) робить обмеження виплат надзвичайно чутливим інструментом, ефективність якого залежить від:

- визначення отримувача підтримки та прозорості й відстежуваності структури власності,
- правил обліку витрат на оплату праці,
- наявності дієвих механізмів запобігання обходу правил.

5. Додаткові компоненти САП (часто недооцінювані в публічних дискусіях)

А) Розвиток сільських територій та інвестиції

Навіть за умов, коли в публічному дискурсі домінують прямі виплати, заходи з розвитку сільських територій часто забезпечують найглибші структурні ефекти: модернізацію господарств, передачу знань, багаторічні агроеколого-кліматичні зобов'язання, підтримку органічного виробництва, а також місцевий розвиток за підходом типу LEADER⁵.

В) Ринкові заходи та управління ризиками

САП також охоплює інструменти стабілізації ринку в межах рамки Спільної організації ринків (СМО) (наприклад, допомогу на приватне зберігання в окремих випадках), а також кризові та інструменти підвищення стійкості.

⁵ LEADER — це підхід ЄС до розвитку сільських територій «знизу вгору», коли місцеві партнерства (Local Action Groups) самі готують і реалізують стратегію розвитку своєї території та відбирають проекти для фінансування.

С) Результативність, моніторинг і контроль як складова політики

САП дедалі більше ґрунтується на логіці результативності та звітності, що підлягає перевірці. Дані IACS⁶ забезпечують звітність щодо результативності та підтримують її достовірність.

Поточна САП та орієнтири після 2027 року – ключове значення для України:

- **Безперервність:** система умовності + заохочувальні виплати, національне планування, надійні системи контролю (IACS/LPIS), система управління виплатними агенціями.
- **Адаптація:** пропозиція щодо періоду після 2027 року спрямована на спрощення та реструктуризацію (зокрема із запровадженням концепції «єдиного фонду»), але й надалі ґрунтується на **національному плануванні та надійній архітектурі контролю**.

Блок 4. Міні глосарій

- **Стратегічний план САП:** єдиний національний план, що поєднує інтервенції Першого та Другого стовпів на період 2023–2027 років.
- **IACS:** Інтегрована система адміністрування та контролю.
- **Система умовності:** базові правові та екологічні вимоги, дотримання яких є умовою отримання виплат.
- **GAEC (Good Agricultural and Environmental Condition):** стандарти належного сільськогосподарського та екологічного стану.
- **SMRs (Statutory Management Requirements)** обов'язкові вимоги щодо управління, пов'язані з довкіллям, охороною здоров'я населення, здоров'ям тварин і рослин та добробутом тварин.
- **BISS:** базова підтримка доходів для сталості (основна відокремлена виплата на основі площі).
- **Redistributive Income Support (CRISS)** – додаткова підтримка для перших гектарів з метою підвищення справедливості для малих і середніх господарств (дизайн відрізняється залежно від країни).
- **Підтримка молодих фермерів:** доплати до виплат або інші інструменти для сприяння зміні поколінь у сільському господарстві.
- **Пов'язана підтримка доходів (CIS)** (необов'язкова, обмежена): підтримка, прив'язана до окремих секторів або видів продукції (для реагування на вразливість, збереження виробництва тощо).
- **Екосхеми:** щорічні «зелені» виплати в межах Першого стовпа, що виходять за межі базової системи умовності.

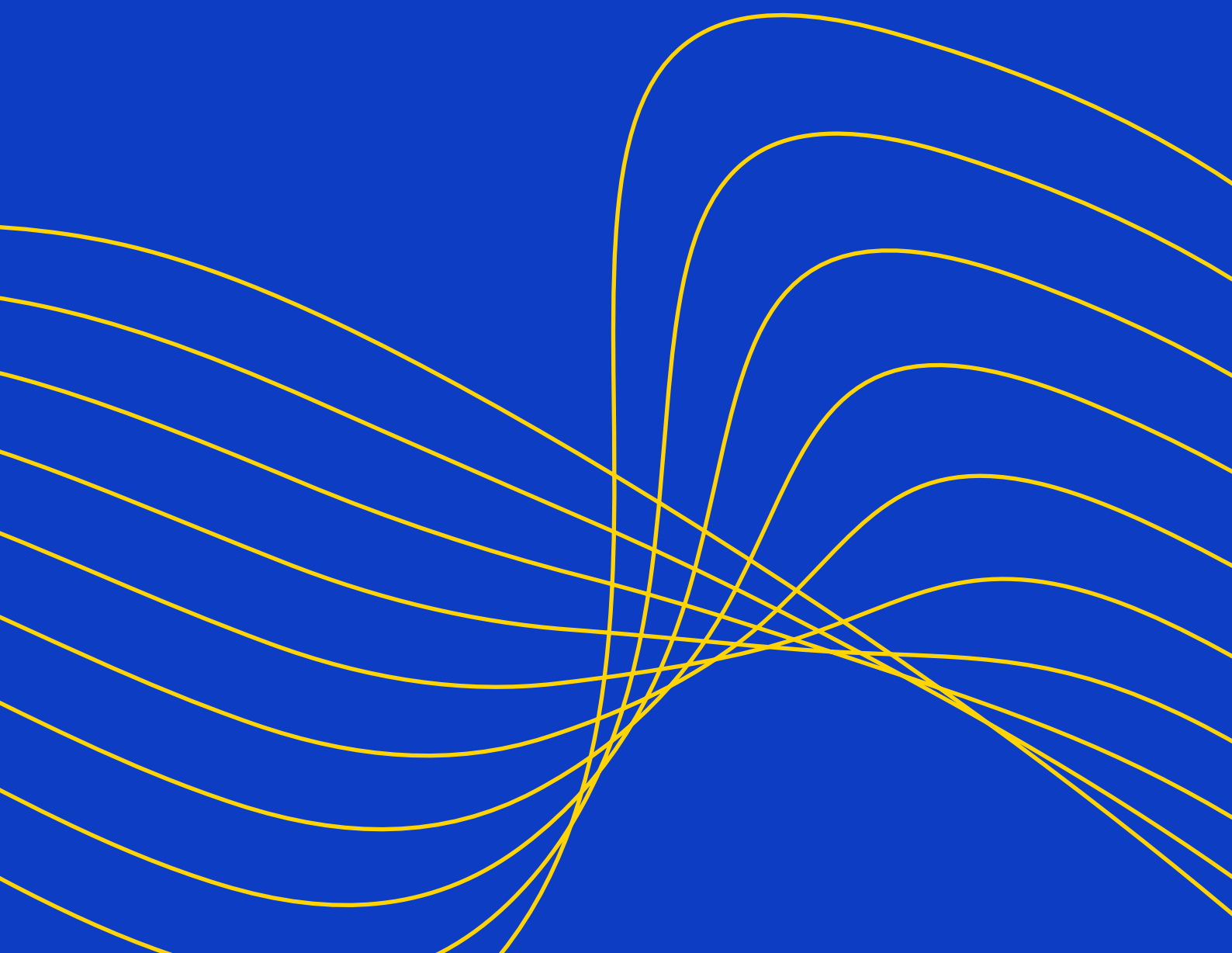
⁶ IACS є базовою системою для адміністрування та перевірки виплат САП. Вона забезпечує надійну звітність, що підлягає перевірці, та контроль у межах системи управління результативністю САП.

Додаткові матеріали англійською:

- [Пояснення САП \(Council\)](#)
- [Платіжні агентства САП \(Commission\)](#)
- [IACS \(Commission\)](#)
- [LPIS](#)
- [Екосхеми \(Commission\)](#)
- [Пропозиція щодо САП після 2027 року \(Commission\)](#)
- [Огляд системи умовності](#)
- [Європейська Комісія — Стратегічні плани САП](#)
- [Регламент щодо Стратегічних планів САП](#)
- [Регламент щодо фінансування та управління САП](#)
- [Пояснення ОЕСР \(обсяг екосхем та механізми гнучкості\)](#)

Розділ II.

КЛІМАТИЧНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Що це означає на практиці

Розділ II показує, як **екологічні та кліматичні правила застосовуються у практичному управлінні господарством** – у спосіб, що є реалістичним, передбачуваним та сумісним із сучасним сільським господарством.

Ці правила можуть виглядати технічними на перший погляд, але їхня основна ідея проста: **державна підтримка сільського господарства пов'язана з відповідальним використанням природних ресурсів**, таких як вода, ґрунт та біорізноманіття.

Для фермерів та аграрних підприємців цей розділ **не про теорію** чи екологічні гасла. Він стосується **практичних зобов'язань**, які допомагають захистити виплати фермерам, зменшити юридичні ризики та забезпечити довгострокову продуктивність землі й тваринництва. Більшість цих правил уже відображають **належну сільськогосподарську практику** та спрямовані на запобігання проблемам, перш ніж вони стануть витратними.

Чотири ключові напрями:

- 1. Використання води** – скільки води можна брати з річок, свердловин чи зрошувальних систем без дозволів та коли потрібна авторизація. Мета полягає в тому, щоб вода використовувалася ефективно та не шкодила іншим користувачам чи довкіллю.
- 2. Фертизація та управління азотом** – як застосовувати добрива та гній таким чином, щоб захистити якість води, уникнути штрафів та забезпечити надходження поживних речовин саме туди, де вони потрібні культурам.
- 3. Охорона ґрунтів, клімату та ландшафту** – базові стандарти, що запобігають ерозії ґрунтів, підтримують їхню родючість та захищають цінні елементи ландшафту, які забезпечують довгострокову стійкість сільського господарства.
- 4. Біорізноманіття та охоронювані території** – що означає ведення господарства в межах або поблизу територій Natura 2000¹ чи Emerald².

Правила, описані в цьому розділі, є частиною умовної підтримки в рамках Спільної аграрної політики (САП ЄС). Це означає, що дотримання вимог безпосередньо пов'язане з правом на отримання прямих виплат та інших форм підтримки. На практиці це не потребує складної документації, але вимагає базової обізнаності, ведення простих записів та попереднього планування.

Важливо, що цей розділ написаний для того, щоб допомогти вам зрозуміти, що очікується від європейських фермерів, а не перевантажити юридичними деталями. Саме тому він доповнений практичними блоками та кишеньковими посібниками, які крок за кроком пояснюють, що європейські фермери та агробізнес-оператори роблять у щоденній практиці.

¹ Natura 2000 — це мережа природоохоронних територій ЄС, створена на основі Директиви про птахів і Директиви про оселища (обов'язкова для держав-членів ЄС).

² Emerald Network (Смарагдова мережа) — це пан'європейська мережа територій "особливого природоохоронного інтересу" в рамках Бернської конвенції, призначена насамперед для країн поза ЄС (а також спостерігачів). Для країн ЄС "Emerald" фактично покривається Natura 2000 (тобто в ЄС Emerald = Natura 2000).

Блок 5. Використання води на фермі – що повинні робити європейські фермери та агробізнес-оператори

- Перевірте, чи здійснюєте ви відбір поверхневих або підземних вод.
- Оцініть свій середньорічний обсяг використання води (особливо для зрошення).
- Якщо відбір води перевищує 5 м³/день (середньорічно), перевірте, чи потрібен дозвіл.
- Ведіть прості записи (план зрошення, години роботи насосів, рахунки, показники лічильників, якщо є).
- Забезпечте належне утримання свердловин, насосів і каналів, щоб уникнути забруднення.
- Якщо використовуєте глибоку свердловину, перевірте, чи потрібна додаткова технічна або геологічна документація.

Блок 6. Охорона ґрунту та клімату – GAEC на практиці

- Підтримуйте покрив ґрунту та застосовуйте заходи для запобігання ерозії.
- Дотримуйтеся правил сівоzmіни або різноманітності культур, якщо це потрібно.
- Захищайте постійні пасовища, водно-болотні угіддя та торфовища.
- Зберігайте елементи ландшафту (дерева, живі огорожі, ставки); дотримуйтеся сезонних заборон на косіння.
- Не спалюйте стерню, крім випадків, коли це явно дозволено з міркувань захисту рослин.
- Ведіть базові докази для контролю (план посівів, фото, карти полів).

Блок 7. Добрива та гній – нітратні правила

- Застосовуйте азот із гною в межах 170 кг N/га/рік.
- Дотримуйтеся заборон на внесення добрив під час заморожування, повені або перезволоження.
- Забезпечте належне зберігання гною з непроникними основами.
- Дотримуйтеся календарів внесення добрив і обмежень на схилах поблизу водойм.
- Використовуйте просте планування поживних речовин (потреби культур + умови ґрунту).
- Ведіть записи про закупівлю, зберігання та внесення добрив.

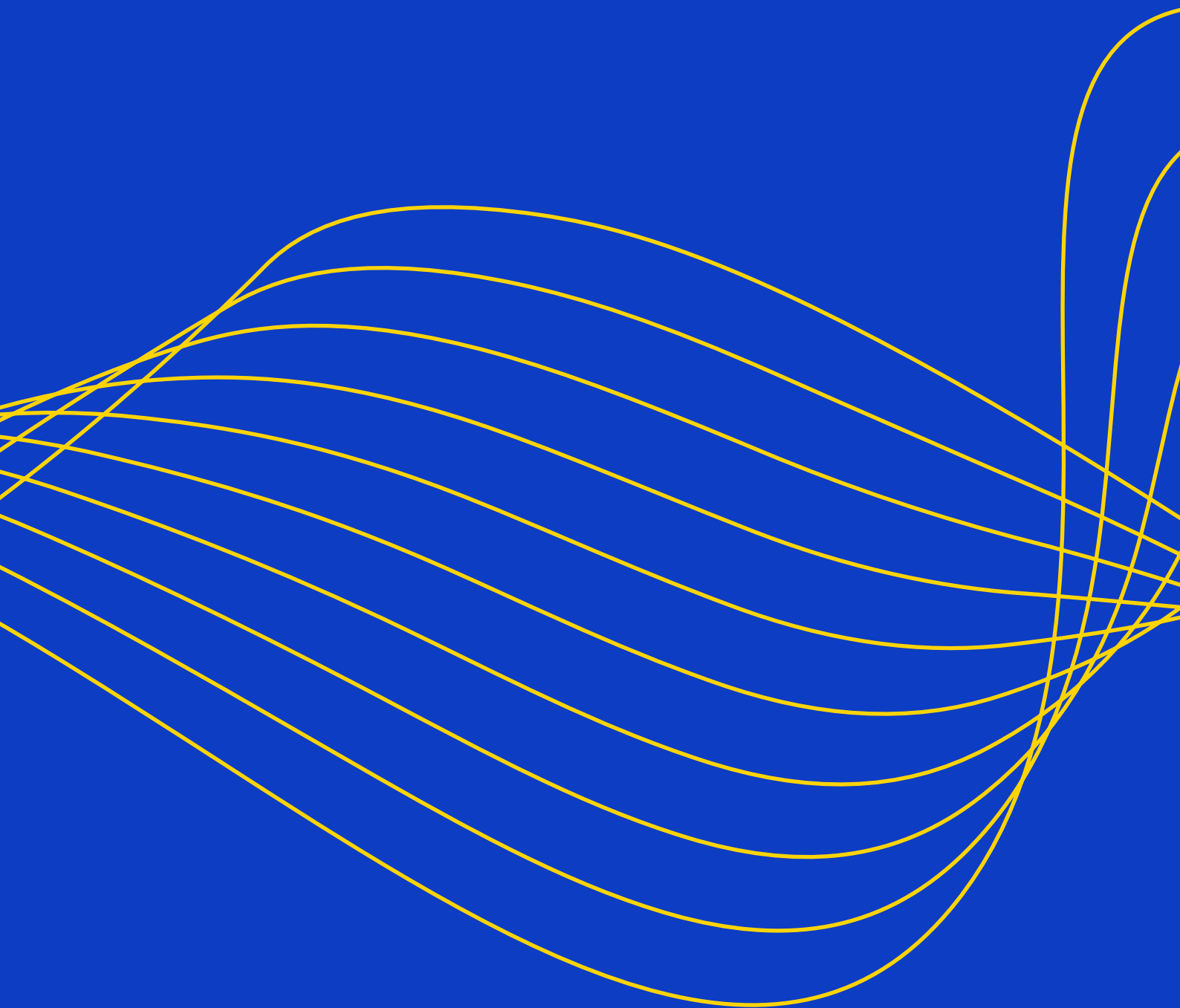
Блок 8. Охоронювані території – Natura 2000 / Emerald Network

- Перевірте, чи розташована ваша земля в межах або поблизу охоронюваної території.
- Уникайте змін у використанні землі, які можуть зашкодити охоронюваним середовищам або видам.

- Перед початком нової діяльності перевірте, чи потрібна відповідна або екологічна оцінка.
- Дотримуйтеся умов, встановлених у дозволах або планах управління.
- Розгляньте добровільні агроекологічні та кліматичні програми, які компенсують обмеження.

Розділ III.

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Податкова політика не входить до бюджету Спільної аграрної політики (CAP), але структурно пов'язана з сільським господарством та її впровадженням. Після вступу Україна буде зобов'язана застосовувати податкове законодавство ЄС, зокрема у сфері ПДВ та акцизів, при цьому забезпечуючи, щоб національні податкові правила не спотворювали підтримку CAP, не порушували правила державної допомоги та не шкодили екологічним цілям.

У сільському господарстві податкові правила впливають на грошові потоки, інвестиційні рішення, конкурентоспроможність і довгострокову стабільність. Розділ III пояснює основні податкові принципи, що впливають на фермерів та агробізнес, з акцентом на практичні варіанти, а не на юридичні деталі. Його мета – допомогти фермерам і агробізнесу зрозуміти логіку системи, розпізнати доступні варіанти та уникнути поширених помилок, які можуть призвести до зайвих витрат або штрафів. Багато податкових правил у сільському господарстві створені для спрощення життя фермерів за умови правильного вибору режиму та дотримання базових умов.

Розділ зосереджений на чотирьох ключових сферах, які мають найбільше значення у щоденній практиці:

- **Податок на додану вартість (ПДВ)** - коли потрібна реєстрація платника ПДВ, коли вона є добровільною, і як обрати між спрощеними схемами та загальною системою ПДВ. Мета - допомогти фермерам вирішити, що вигідніше для їхнього бізнесу: простота чи відшкодування вхідного ПДВ.
- **Спрощене оподаткування та правила оподаткування доходів** - як оподатковується сільськогосподарський дохід відмінно від іншого бізнес-доходу, і як на практиці працюють земельні або єдині податкові системи.
- **Енергетичні та акцизні податки** - які податкові пільги існують для сільськогосподарського палива та малих виробників, а де пільг очікувати не слід.
- **Екологічні та «зелені» стимули** - як податкові правила взаємодіють з еко-схемами, виплатами за органічне землеробство та підтримкою відновлюваної енергетики, і чому ці інструменти слід розглядати як бізнес-можливості, а не зобов'язання.

Головне повідомлення розділу - **немає єдиного «найкращого» податкового рішення для всіх господарств**. Правильний вибір залежить від розміру ферми, інвестиційних планів, типу виробництва та орієнтації на ринок. Те, що добре працює для невеликої сімейної ферми, може бути не оптимальним для зростаючого агробізнесу.

Блок 9. ПДВ та податкові стимули для фермерів

1. Основи ПДВ у ЄС після реформи 2022 року

- Кожна країна-член застосовує стандартну ставку ПДВ не менше 15%.
- Знижені ставки ПДВ (зазвичай не нижче 5%) можуть застосовуватися до вибраних товарів і послуг, що стосуються сільського господарства.
- У строго визначених випадках можливі ставки нижче 5% або 0% з правом на відшкодування вхідного ПДВ для обмеженого переліку товарів і послуг.

2. Спеціальні системи для фермерів

- Законодавство ЄС передбачає фіксовану ставку ПДВ для фермерів, щоб зменшити адміністративне навантаження: Фермери не нараховують ПДВ на продажі і не відшкодовують ПДВ на закупівлі.

Натомість вони отримують фіксовану компенсацію від покупців, яка має відображати фактичний вхідний ПДВ і не може його перевищувати.

3. Польща – вибір системи ПДВ

- Фермери в Польщі можуть обирати між:
 - системою фіксованої ставки ПДВ (7% фіксованої компенсації від покупців);
 - загальною системою ПДВ (виставлення рахунків і відшкодування вхідного ПДВ).
- Важливо: система фіксованої ставки ПДВ НЕ звільняє фермерів автоматично від ПДВ на всі внутрішньо європейські закупівлі – обробка залежить від типу операції та національних правил.

4. Пільгові ставки ПДВ для аграрних внесків

- Деякі аграрні внески можуть користуватися зниженими ставками ПДВ залежно від національних виборів.
- Законодавство ЄС вимагає поступового скасування знижених або нульових ставок ПДВ (з правом на відшкодування) для хімічних добрив і пестицидів до 1 січня 2032 року.

5. Україна – правила ПДВ у сільському господарстві

- Стандартна ставка ПДВ становить 20%.
- Ставка 14% застосовується до визначеного переліку сільськогосподарської продукції (переважно зернові та олійні культури).
- Реєстрація платника ПДВ зазвичай потрібна, коли оподатковуваний оборот перевищує 1 млн грн протягом 12 місяців.
- В Україні не застосовується схема фіксованої ставки ПДВ для фермерів.

Блок 10. Спрощені податкові режими та оподаткування доходів

1. Польща – оподаткування сільського господарства

- Більшість фермерів не сплачують податок на доходи фізичних осіб за звичайне сільськогосподарське виробництво.
- Натомість вони сплачують сільськогосподарський податок, який розраховується за конверсійним гектаром, виходячи з вартості 2,5 ц жита за гектар.
- Орієнтовна ціна жита публікується щорічно Центральним статистичним управлінням (GUS).
- Місцева влада може надавати знижки або звільнення для певних категорій земель та політичних цілей.
- Доходи від спеціалізованої сільськогосподарської діяльності (наприклад, теплиці, вирощування грибів, інтенсивне птахівництво або хутрове господарство, бджільництво) оподатковуються податком

на доходи фізичних осіб, або на основі фактичного доходу, або за нормативними показниками, визначеними Міністерством фінансів.

2. Україна – оподаткування сільського господарства

- Сільськогосподарські виробники за загальною системою сплачують 18% податку на прибуток підприємств.
- Певні галузеві пільги (наприклад, діяльність, пов'язана з птахівництвом до 2027 року) потребують точної юридичної перевірки і мають розглядатися з обережністю при плануванні.
- Фізичні особи-підприємці за загальною системою сплачують:
 - 18% податку на доходи фізичних осіб,
 - військовий збір 5% (ставка збільшена з грудня 2024 року).
- В Україні діють спрощені податкові режими, особливо важливі для сільського господарства:
 - Група 4 – для сільськогосподарських підприємств і сімейних ферм ($\geq 75\%$ сільськогосподарського доходу), що замінює податок на прибуток і земельний податок єдиним податком на основі оцінки землі.
 - Групи 2 і 3 – для менших підприємців із порогоми доходу, пов'язаними з мінімальною зарплатою, та спрощеною звітністю.

Блок 11: Акцизні збори та енергетичне оподаткування в сільському господарстві

Правила ЄС

- Держави-члени можуть застосовувати знижені або нульові ставки акцизного податку на енергопродукти та електроенергію, що використовуються у сільському господарстві, садівництві, лісівництві та аквакультурі, залежно від національного впровадження.
- Знижені ставки акцизів можуть також надаватися малим виробникам (пивоварні, виноробні, дистилерії) у межах визначених виробничих порогів.
- Ці заходи мають на меті підтримку маломасштабного, місцевого та традиційного виробництва.

Україна

- Акцизне оподаткування застосовується однаково до всіх сільськогосподарських виробників.
- Паливо, що використовується у сільському господарстві, оподатковується за стандартними ставками.
- Малі виробники алкоголю та ферментованих напоїв сплачують повні ставки акцизів.
- Спрощене ліцензування доступне, але пільг з акцизів не передбачено.
- Тютюн, що використовується у сільському господарстві або садівництві, не має акцизних пільг.

Блок 12: Досвід застосування ПДВ, релевантний для України

- ПДВ – це загальний податковий збір на споживання, а не податок на доходи.
- Правила ПДВ гармонізовані на рівні ЄС, але впровадження здійснюється на національному рівні.
- Фермери можуть працювати за:
 - звичайним режимом ПДВ, або
 - системою фіксованої компенсації для фермерів (опціонально для країн-членів).

Поширені адміністративні ризики

- Представлення компенсації ПДВ як «аграрної підтримки ЄС».
- Плутанина між відшкодуванням ПДВ і виплатами CAP.
- Слабка координація між податковими органами та платіжними агентствами.

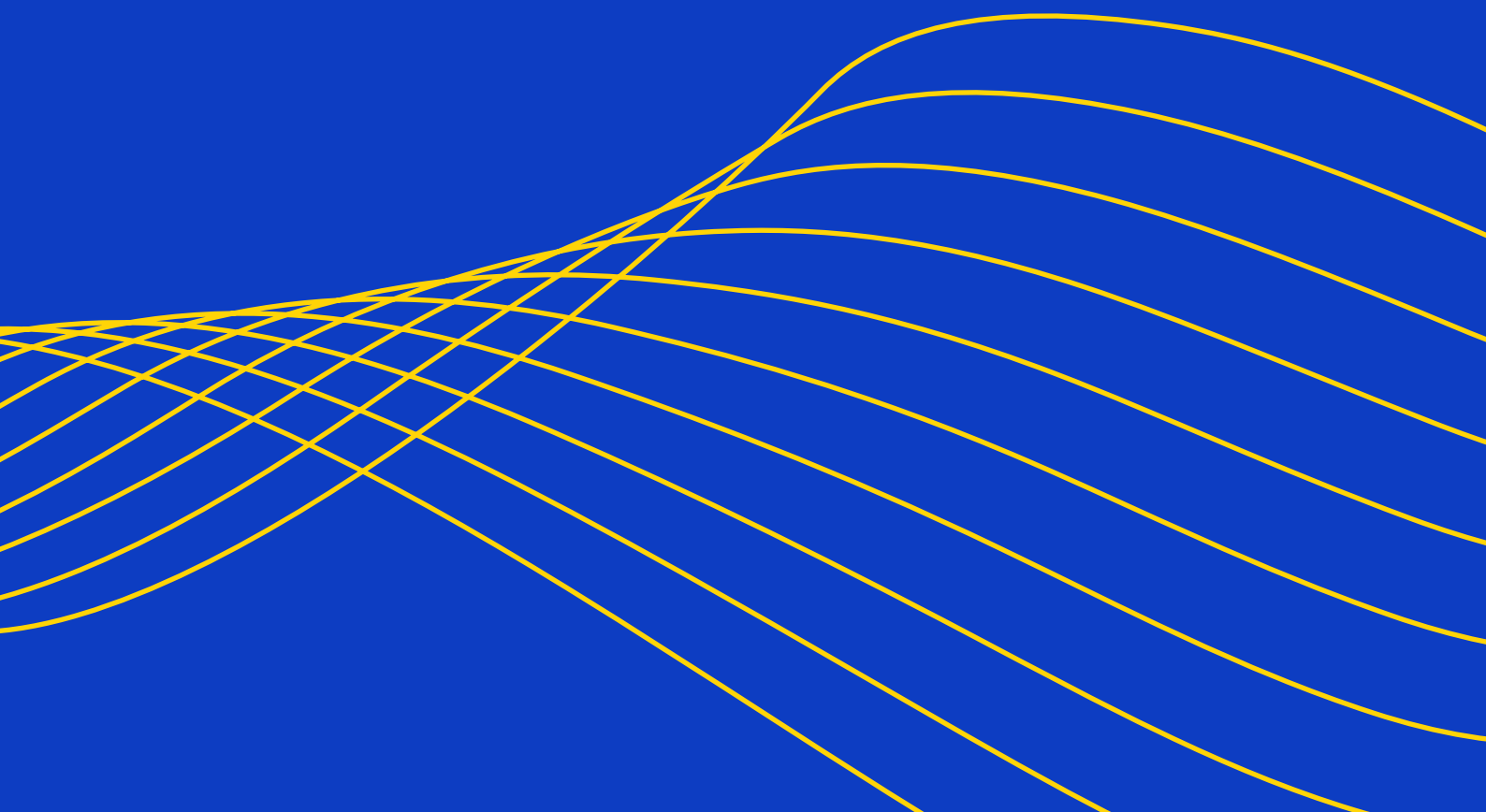
Польща – досвід, релевантний для України

- Польща мала коригувати аграрні податкові пільги після вступу.
- Декілька заходів вимагали нотифікації або коригувань.
- Важливою була тісна координація між Міністерством фінансів, Міністерством сільського господарства та платіжним агентством.
- Податкова політика не може розроблятися ізольовано від CAP та законодавства про державну допомогу.
- Польща застосовує як звичайний режим ПДВ, так і схему фіксованої ставки для фермерів.
- Перехід фермерів між режимами вимагав:
 - чітких порогів,
 - сильної податкової підтримки,
 - координації з аграрними органами.

Реформа ПДВ у сільському господарстві **має впроваджуватися поступово** та чітко комунікуватися, з особливою увагою до потреб малих ферм.

Розділ IV.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Питання аграрного сектору — це не лише питання земельних відносин, виробництва та доступу до ринків. Воно також стосується **людей, які працюють на фермах, у кооперативах та на агропродовольчих підприємствах**. З цієї причини соціальна політика відіграє дедалі важливішу роль у функціонуванні сільського господарства в Європейському Союзі. Починаючи з 2023 року **Спільна аграрна політика (САП)** була доповнена важливим новим елементом, який називається соціальною обумовленістю. Це означає, що фермери та сільськогосподарські підприємства, які отримують певні виплати в рамках САП, повинні дотримуватися основних трудових та соціальних стандартів. Мета полягає не у створенні нових зобов'язань, а в забезпеченні того, щоб державна підтримка йшла пліч-о-пліч зі справедливими та законними умовами праці, особливо в секторах, де поширені сезонна робота та неформальна зайнятість.

У цьому розділі чітко та структуровано пояснюється:

- як основні трудові та соціальні права, гарантовані ЄС, реалізуються на практиці у сільському господарстві,
- як відповідне законодавство ЄС застосовується до таких питань, як сезонна робота, сімейні ферми та кооперативи,
- наскільки чинне законодавство України відповідає вимогам ЄС.

1. Нормативно-правове регулювання трудових договорів, включно із положеннями щодо забезпечення гендерної рівності та соціальної інклюзії

Трудові відносини в агропромисловому секторі ЄС регулюються здебільшого **acquis ЄС у сфері соціальної політики**, а не Спільною аграрною політикою (САП). Законодавство ЄС у сфері праці встановлює обов'язкові вимоги до трудових договорів, умов праці, запобігання та протидії дискримінації, гендерної рівності та соціальної інтеграції в усіх секторах, включаючи сільське господарство. **Спільна аграрна політика на 2023–2027 роки** не є інструментом політики у сфері трудових відносин, однак, починаючи з 2023 року вона передбачає запровадження інструменту **соціальної обумовленості**, який закріплює обов'язок дотримання окремих трудових та соціальних стандартів ЄС як обов'язкову передумову для отримання права на певні виплати для агропромислових підприємств, передбачені САП. За допомогою цього механізму САП створює додаткові стимули для забезпечення дотримання законодавства в сільському господарстві - секторі, який характеризується високою поширеністю сезонної, тимчасової та незадекларованої праці, проте не врегульовує трудові відносини як такі.

Ключові елементи регулювання трудових відносин відповідно до **acquis ЄС** включають, зокрема, обов'язок надавати інформацію про умови працевлаштування у письмовому вигляді відповідно до **Директиви (ЄС) 2019/1152**. Роботодавці зобов'язані надавати основну інформацію про умови працевлаштування протягом семи днів починаючи з першого робочого дня, а додаткову інформацію - протягом одного місяця з першого робочого дня. Випробувальний термін не може перевищувати шести місяців. У випадках, коли режим роботи є непередбачуваним або нерегулярним, базові години та дні, у які від працівника можуть вимагати працювати та завдання мають бути визначені заздалегідь. Законодавство ЄС також забороняє дискримінацію та сприяє гендерній рівності та соціальній інклюзії у доступі до працевлаштування, умовах праці та кар'єрному зростанні.

В Україні трудові відносини в сільському господарстві регулюються **переважно Кодексом законів про працю України**, з особливостями, що встановлені галузевим законодавством, що застосовується до фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів та колективних сільськогосподарських підприємств. Під час воєнного стану загальні норми трудового законодавства застосовуються з урахуванням тимчасових адаптацій, передбачених для періоду воєнного стану. Особливістю сільськогосподарського сектору є одночасне застосування праці найманих працівників та членів фермерських господарств або кооперативів. Сімейні фермерські господарства переважно залежать від праці своїх членів, тоді як зовнішні працівники можуть бути залучені переважно для виконання сезонних або спеціалізованих завдань. Права та обов'язки членів зазвичай визначаються статутом фермерського господарства та не завжди відповідають визначенню трудових відносин, закріпленому в законодавстві ЄС.

Сільськогосподарські кооперативи та колективні сільськогосподарські підприємства працюють відповідно до своїх відповідних правових рамок та внутрішніх статутів, тоді як незадекларована зайнятість залишається поширеною в цьому секторі. Ця подвійна структура – поєднання стандартних трудових відносин з працею, що базується на членстві – створює структурну проблему для узгодження з трудовим законодавством ЄС, особливо в контексті соціальної обумовленості в рамках САП.

Щоб відповідати законодавству ЄС та забезпечити право на отримання фінансування САП, Україні необхідно буде продовжити узгодження свого законодавства у сфері регулювання трудових відносин, забезпечення гендерної рівності, соціальної інтеграції та законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, а також посилити механізми його дотримання, особливо у агропромисловому секторі.

2. Вимоги щодо мінімальної заробітної плати

На рівні ЄС вимоги до мінімальної заробітної плати закріплені **Директивою (ЄС) 2022/2041 про адекватну мінімальну заробітну плату в Європейському Союзі**. Директива застосовується до всіх секторів, включаючи сільське господарство, але не встановлює єдиної мінімальної заробітної плати в ЄС і не зобов'язує всі держави-члени запровадити законодавчо встановлену мінімальну заробітну плату. Натомість, вона встановлює процедурні вимоги, спрямовані на забезпечення адекватності мінімальної заробітної плати, прозорості механізмів встановлення заробітної плати та доступності механізмів колективних переговорів.

Державам-членам рекомендується оцінювати адекватність закріпленої у законодавстві мінімальної заробітної плати, використовуючи орієнтовні референтні значення, такі як 60% від валової медіанної заробітної плати та 50% від валової середньої заробітної плати у відповідній державі-члені, поряд з національними контрольними показниками. Мінімальна заробітна плата повинна регулярно оновлюватися (принаймні один раз на два роки, або кожні чотири роки в державах-членах з автоматичними механізмами індексації).

В Україні вимоги до мінімальної заробітної плати в агропромисловому секторі регулюються загальним трудовим законодавством та галузевими законами. Закон «Про колективні сільськогосподарські підприємства» передбачає, що оплата праці працівників не може бути нижчою за мінімальну заробітну плату, встановлену законом, і надає членам таких підприємств рівні із працівниками

державних підприємств права на заробітну плату та соціальний захист. Розмір оплати праці і тривалість щорічної відпустки осіб, які працюють у фермерському господарстві за трудовим договором (контрактом), не повинні бути меншими за встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати і передбачену законом тривалість щорічної відпустки.

Галузеві угоди встановлюють мінімальні тарифні ставки для сільськогосподарських працівників. Нещодавня офіційна статистика свідчить про те, що середня заробітна плата в сільському господарстві залишається нижчою за середню по країні, а висока поширеність незадекларованої праці негативно впливає на дотримання вимог законодавства щодо оплати праці. Нагляд за дотриманням вимог щодо мінімального розміру заробітної плати здійснює Державна служба з питань праці.

3. Стандарти щодо здоров'я та безпеки працівників на робочому місці

Питання охорони здоров'я та безпеки працівників врегульоване комплексом нормативно-правових актів, рамковою для прийняття якої є **Директива Ради 89/391/ЄЕС (Рамкова директива)**, яка застосовується до всіх секторів господарської діяльності, включаючи сільське господарство. Роботодавці зобов'язані забезпечувати безпеку та захист здоров'я працівників у всіх аспектах, пов'язаних з роботою, включаючи надання інформації та навчання, запобігання професійним ризикам, а також організацію процедур першої медичної допомоги, протипожежного захисту та евакуації у разі надзвичайних ситуацій, адаптованих до конкретних ризиків на робочому місці. Хоча законодавство ЄС не передбачає єдиної методології оцінки ризиків, держави-члени можуть запроваджувати детальні національні вимоги. Європейська Комісія надає рекомендації для підтримки роботодавців, включаючи галузеві рекомендації щодо конкретних ризиків, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю, таких як експлуатація машин, вплив хімічних речовин, поводження з тваринами та сезонна робота.

В Україні охорона праці в сільському господарстві регулюється **Кодексом законів про працю України**, Законом «Про охорону праці» та галузевими нормативно-правовими актами, що застосовуються до фермерських господарств та колективних сільськогосподарських підприємств. Ці правила вимагають від роботодавців забезпечення безпечних умов праці та дотримання норм безпеки, гігієни та протипожежного захисту, а також встановлення матеріальної відповідальності підприємства за каліцтво та інші ушкодження здоров'я, пов'язані з виконанням ними своїх трудових обов'язків. Правила охорони праці у сільськогосподарському виробництві встановлюють детальні вимоги щодо обладнання, організації робочого місця, експлуатації машин та безпеки у рослинництві та тваринництві.

Заплановані реформи, включаючи **проект Закону № 10147 «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі»**, спрямовані на модернізацію національної системи охорони праці та її узгодження зі стандартами ЄС. Додаткові зміни будуть для зміцнення превентивних, ризик-орієнтованих підходів та механізмів участі працівників відповідно до практики ЄС.

4. Гарантії щодо права на відпустку та інші соціальні гарантії

Відповідно до законодавства ЄС, працівники мають право на щонайменше **чотири тижні оплачуваної щорічної відпустки**, яка не може бути замінена фінансовою компенсацією, окрім випадків звільнення. Права на баланс між роботою та особистим життям регулюються **Директивою (ЄС) 2019/1158**, яка передбачає надання відпустки по догляду за дитиною, батьківської відпустки та відпустки для опікунів(-ок), а також право звернутись із запитом щодо встановлення гнучкого графіку роботи.

Відпустка по догляду за дитиною повинна становити щонайменше чотири місяці на одного з батьків, з яких щонайменше два місяці не підлягають передачі. Рівень оплати праці під час відпустки по догляду за дитиною визначається національним законодавством. Батько має право на відпустку тривалістю щонайменше десять робочих днів у зв'язку з народженням дитини. Гарантована тривалість декретної відпустки становить щонайменше чотирнадцять тижнів, включаючи обов'язковий період відпустки у зв'язку із вагітністю та пологами тривалістю щонайменше два тижні (передбачено Директивою 92/85). Працівники також мають право на щонайменше п'ять днів відпустки для опікунів(-к) на рік та на відпустку з причини виникнення невідкладних сімейних обставин. Батьки дітей віком до восьми років мають право звертатись із проханням про встановлення гнучкого графіку роботи.

В Україні сільськогосподарські працівники користуються загальними трудовими гарантіями, викладеними в **Кодексі законів про працю України** та Законі «Про відпустки». Працівники мають право на щонайменше 24 календарні дні оплачуваної щорічної відпустки, відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 126–140 днів, відпустку по догляду за дитиною до досягнення дитиною трирічного віку та 14 днів оплачуваної відпустки у зв'язку з народженням дитини. Закони «Про фермерське господарство» та «Про колективне сільськогосподарське підприємство» поширюють ці гарантії на працівників підприємств агропромислового сектору та встановлюють обов'язки щодо укладення трудових договорів у письмовій формі, встановлення регламентованого робочого часу, щотижневих періодів відпочинку та рівний доступ до системи соціального та пенсійного страхування.

Працівники, залучені до робіт у агропромисловому секторі для виконання сезонних робіт або за строковими трудовими договорами користуються тими ж основними гарантіями з урахуванням тривалості таких робіт, включаючи право на оплачувану відпустку або грошову компенсацію. Роботодавці зобов'язані інформувати працівників, що працюють за строковими договорами про вакансій, що передбачають постійне працевлаштування, а також повинні дотримуватись вимог законодавства щодо дотримання прав працівника у разі розірвання договору.

5. Сезонна зайнятість

У законодавстві ЄС термін «сезонні працівники» переважно застосовується щодо **громадян країн, що не входять до ЄС**, працевлаштованих відповідно до **Директиви 2014/36/ЄС**, які можуть працювати в ЄС протягом періоду тривалістю до дев'яти місяців протягом кожних дванадцяти місяців. Ці працівники мають право на рівне ставлення з працівниками, що мають громадянство приймаючої

держави щодо оплати праці, тривалості робочого часу, відпусток, охорони праці та доступу до соціального забезпечення. Роботодавці повинні продемонструвати дотримання стандартів ЄС, а національні органи влади відповідають за моніторинг та забезпечення їх дотримання.

Щодо громадян ЄС, які працюють на сезонних роботах застосовуються загальні правила зайнятості та гарантуються ті ж права щодо умов праці, оплати праці, відпусток та періодів попередження, що й для працівників, що працюють на постійній основі.

В Україні **Кодекс законів про працю України** передбачає, що сезонна та робота на основі строкових трудових договорів має регулюватися спеціальним законодавством. Однак на практиці сезонна зайнятість продовжує регулюватися **Указом Президії Верховної Ради СРСР 1974 року**, у частині, у якій він не суперечить чинному законодавству. Указ визначає сезонну роботу як роботу, яка через природні та кліматичні умови може виконуватися лише протягом певного періоду, що не перевищує шести місяців, вимагає письмового повідомлення про сезонний характер зайнятості, обмежує термін дії договору сезоном та не передбачає застосування випробування з метою перевірки відповідності доручуваній роботі.

Тривале застосування цього застарілого правового інструменту створює правову невизначеність і не повністю відповідає сучасним стандартам трудового законодавства. Заміна Указу 1974 року законодавством про сезонну роботу, сумісним з законодавством ЄС, буде необхідною для забезпечення правової визначеності та узгодження з *acquis* ЄС.

Блок 13. Соціальна політика – ключові виклики для України

Основні вимоги для забезпечення узгодження із соціальною політикою ЄС

- Чіткі, справедливі та практично застосовувані правила для всіх, хто працює у фермерських господарствах та на агропромислових підприємствах.
- Шість ключових напрямків:
- Прозорі умови трудових договорів;
- Адекватний рівень мінімальної заробітної плати;
- Безпечні та здорові умови праці;
- Дотримання принципів рівного ставлення та гендерної рівності;
- Баланс між роботою та особистим життям (відпустки та соціальні гарантії).
- Належне регулювання сезонної праці.

Застосування та обумовленість

- Ці правила застосовуються до сільського господарства, як і до інших секторів, і є частиною *acquis* ЄС у сфері соціальної політики.
- З 2023 року САП запроваджує соціальну обумовленість: певні виплати для виробників сільськогосподарської продукції доступні лише за умови дотримання основних стандартів у трудовій сфері.

Основні виклики для України

- Подвійний статус працівників та членів фермерських господарств;
- Висока частка сезонної та незадекларованої праці;
- Застаріле регулювання сезонної зайнятості.

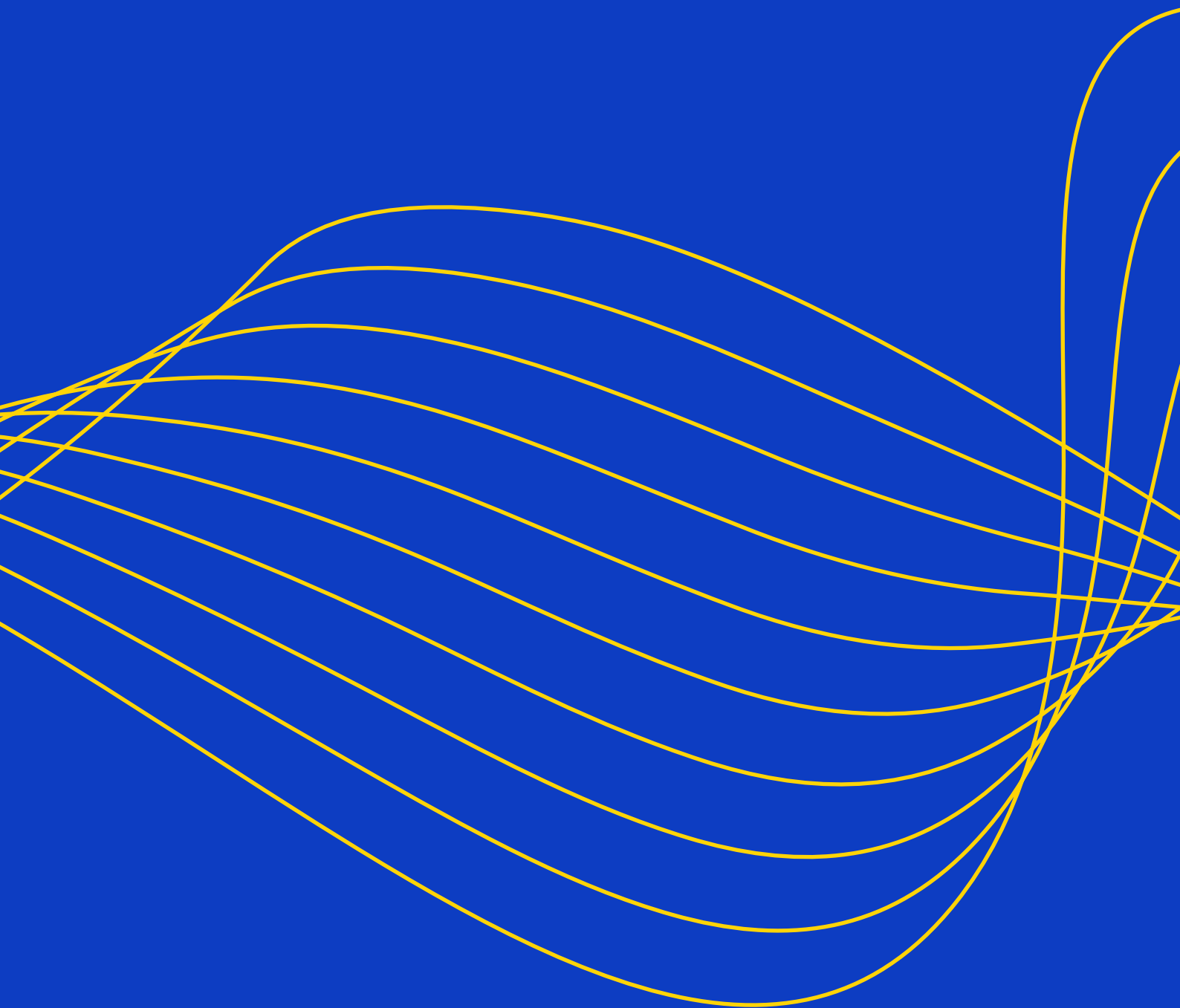
Узгодження національного законодавства з *acquis* ЄС, його модернізація та більш жорсткі механізми забезпечення його дотримання є важливими для захисту прав працівників та забезпечення майбутнього доступу до підтримки сільськогосподарського виробництва з боку ЄС.

6. Додаткові матеріали

- [Директива Ради 94/33/ЄС](#)
- [Директива Ради 89/391/ЄЕС](#)
- [Директива Ради 98/59/ЄС](#)
- [Директива Ради 2001/23/ЄС](#)
- [Директива \(ЄС\) 2022/2381](#)
- [Директива Ради 2000/78/ЄС](#)
- [Директива 2006/54/ЄС](#)
- [Директива 2010/41/ЄС](#)
- [Директива Ради 92/85/ЄЕС](#)
- [Директива \(ЄС\) 2023/970](#)
- [Директива \(ЄС\) 2019/1158](#)
- [Директива Ради 89/654/ЄЕС](#)
- [Директива 2009/104/ЄС](#)
- [Директива Ради 89/656/ЄЕС](#)
- [Директива Ради 90/269/ЄЕС](#)
- [Директива Ради 90/270/ЄЕС](#)
- [Директива Ради 92/58/ЄЕС](#)

Розділ V.

ЛОГІСТИЧНА ПОЛІТИКА. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

Ефективна логістика є критично важливою для агропродовольчого сектору, щоб надійно доставляти продукцію та зберігати конкурентоспроможність. Правила ЄС вимагають безпечної інфраструктури, сучасних систем справляння дорожніх зборів та суворих стандартів для водіїв. Україні необхідне подальше узгодження у сфері паркування, стягнення зборів, дозволів і умов праці водіїв, щоб зменшити витрати та отримати доступ до ринку ЄС.

1. Наявність зон паркування транспортних засобів (для відпочинку водіїв / перевірок контрольними органами)

У ЄС наявність належної інфраструктури для відпочинку професійних водіїв дедалі більше розглядається як пріоритет безпеки та дотримання вимог. Відповідно до оновленого Регламенту про **керівні принципи ЄС щодо розвитку транс'європейської транспортної мережі (TEN-T)**, від країн-членів очікується розвиток мережі **безпечних та надійних паркувальних зон (SSPAs)** на основній та розширеній основній дорожній мережі TEN-T. До цілей транспортної політики належить розвиток безпечних та надійних паркувальних зон у середньому кожні 150 км до 2040 року для підтримки безпеки водіїв та належних умов праці. Європейська Комісія публікує відповідний перелік паркувальних майданчиків на своєму офіційному вебсайті.

ЄС запровадив стандарти та підходи до сертифікації SSPAs та підтримує їх впровадження через ініціативи та фінансові інструменти ЄС. Паркувальні зони мають відповідати встановленим стандартам безпеки (огородження, відеоспостереження, освітлення), санітарних умов (туалети та душові з урахуванням гендерної специфіки), а також забезпечення зручностей для водіїв (харчування, доступ до Інтернету, джерела живлення для рефрижераторного транспорту тощо).

Польща, як і багато інших країн-членів, розвинула значну автомагістральну інфраструктуру і сервісні зони вздовж основних коридорів, та загалом виконує ці вимоги на ключових автомагістралях. Водночас попит на безпечні, сертифіковані місця для паркування вантажівок у ЄС і надалі перевищує пропозицію, а дефіцит безпечних та захищених потужностей для паркування залишається визнаною проблемою.

В Україні, хоча загальні норми проєктування та будівництва доріг передбачають придорожні зони паркування/відпочинку та базові елементи безпеки й доступності, **відсутня комплексна законодавча рамка, узгоджена з TEN-T**, еквівалентна стандартам ЄС щодо SSPAs. Чинні українські нормативи визначають рекомендоване розміщення та проєктування майданчиків для паркування вздовж автомобільних доріг загального користування залежно від їхньої категорії:

- для доріг I–III категорій: кожні 15–20 км;
- для доріг III–IV категорій: кожні 20–30 км;
- у межах населених пунктів: паркувальні майданчики мають розміщуватися як на в'їзді, так і на виїзді з міста, щонайменше на відстані 300 метрів одна від одної у напрямках в'їзду та виїзду.

Такі об'єкти мають забезпечувати безпечне паркування, освітлення, санітарно-гігієнічні умови, а також бути доступними для осіб з обмеженою мобільністю. Окрім зазначених будівельних вимог, додаткових спеціальних законодавчих норм щодо

облаштування придорожніх майданчиків не передбачено. Норми, що стосуються облаштування стоянок поблизу пунктів пропуску через державний кордон, ухвалені в межах Стратегії розвитку та розбудови прикордонної інфраструктури, наразі реалізуються частково, а запланована мережа таких об'єктів ще перебуває на стадії розробки та потребує подальших інвестицій.

2. Плата за користування автомобільними дорогами

У ЄС системи стягнення плати за користування дорогами та електронного дорожнього збору дедалі більше ґрунтуються на взаємно сумісних технологіях і параметрах класифікації транспортних засобів. Під час руху в зоні платного проїзду, бортове обладнання транспортного засобу має забезпечувати передачу інформації про свій технічний стан, а за потреби, також про параметри класифікації транспортного засобу до системи моніторингу декларування дорожнього збору, яка використовується оператором платних доріг.

У Польщі режим стягнення плати залежить від категорії транспортного засобу та ділянки дороги. **Для важких транспортних засобів (>3,5 т)** електронне стягнення зборів застосовується на визначених дорогах, а ставки встановлюються в офіційних актах і періодично оновлюються. **Для легких транспортних засобів (≤3,5 т)** багато ділянок автомагістралей, що перебувають в управлінні держави, є безкоштовними, тоді як окремі **концесійні ділянки автомагістралей** залишаються платними, і розмір плати залежить від конкретного відрізка маршруту (переважно 8-30 євро).

В Україні комплексна загальнонаціональна система стягнення дорожніх зборів для вантажного транспорту ще не впроваджена повністю. Водночас реформи у сфері стягнення плати обговорюються в рамках стратегічного планування (в межах Національної транспортної стратегії на період до 2030 року), а нещодавні оновлення національних документів транспортного планування свідчать про збереження інтересу до модернізації фінансової бази утримання доріг і управління коридорами.

3. Вимоги до дозволів і ліцензій на вантажні перевезення

У Польщі (та в ЄС загалом) комерційні автомобільні вантажні перевезення підпадають під режим доступу до професії. Основну рамку ЄС визначено **Регламентом (ЄС) № 1071/2009**, який вимагає (серед іншого) належної репутації, відповідної професійної компетентності та достатньої фінансової спроможності.

Ключові особливості в Польщі включають:

- **Дозвіл на здійснення комерційних перевезень**, що загалом застосовується до операторів, які використовують транспортні засоби масою понад 3,5 тонни у професійних вантажних перевезеннях.
- **Фінансова спроможність**, яка зазвичай підтверджується на рівні 9 000 євро для першого транспортного засобу та 5 000 євро для кожного додаткового транспортного засобу понад 3,5 тонни; 900 євро для кожного додаткового транспортного засобу масою від 2,5 до 3,5 тонни. за умови дотримання відповідних правових вимог і надання доказів.

- **Перевезення пасажирів або вантажів для власних потреб** розглядаються інакше, ніж комерційні перевезення. У Польщі вони пов'язані з логікою повідомлення/сертифікації, відмінною від повної ліцензії комерційного оператора.

Наразі в Україні не застосовується повністю еквівалентна європейська система доступу до професії на всьому ринку автомобільних вантажних перевезень. Узгодження вимагатиме чіткішого розмежування між професійними/комерційними перевезеннями та перевезеннями для власних потреб, а також надійної системи ліцензування та контролю, узгодженої з підходами ЄС до доступу на ринок і дотримання вимог операторами.

4. Дотримання соціальних стандартів для водіїв. Умови відпочинку

Правила ЄС щодо часу керування та відпочинку вимагають, щоб **регулярні щотижневі періоди відпочинку (45 годин)** та будь-який щотижневий відпочинок тривалістю понад 45 годин, узятий як компенсація, **не проводилися в транспортному засобі**. Роботодавці повинні забезпечити, щоб водії мали можливість проводити такий відпочинок у відповідних умовах проживання з урахуванням гендерної чутливості, з належними умовами для сну та санітарно-гігієнічними зручностями поза кабіною транспортного засобу. Витрати на таке розміщення покриває роботодавець. Під час щоденного (міжзмінного) відпочинку водій повинен мати: ліжко або спальне місце в кабіні, доступ до туалету та можливість спожити гарячу їжу.

Інструменти контролю за дотриманням вимог розширюються. З **1 липня 2026 року** транспортні засоби масою **понад 2,5 тонни**, що використовуються в міжнародних автомобільних перевезеннях або каботажі, підпадатимуть під розширені вимоги щодо тахографів (розумний тахограф версії 2), що посилить практичну забезпечуваність дотримання правил щодо робочого часу та відпочинку водіїв для цього сегмента транспортних засобів.

В Україні загальні норми трудового та транспортного законодавства вимагають від роботодавців забезпечення належних умов відпочинку для професійних водіїв. Щоденний відпочинок може дозволяти відпочинок у транспортному засобі за наявності належних спальних місць, однак система ще не узгоджена з детальним підходом ЄС щодо щотижневого відпочинку поза транспортним засобом, коридорної інфраструктури та стандартів транскордонного контролю.

Блок 14. Логістична політика – Україна

Потреби узгодження з ЄС

- Безпечні та ефективні перевезення агропродовольчої продукції
- Сучасна інфраструктура, системи стягнення зборів і ліцензування
- Суворі стандарти для водіїв

Виклики для України

- Розширення зон паркування/відпочинку
- Оновлення систем стягнення зборів/ліцензування
- Приведення правил для водіїв у відповідність до вимог ЄС

Вирішення цих питань є необхідним для зниження транспортних ризиків, підтримки аграрного експорту та забезпечення ефективної інтеграції до транспортних мереж ЄС і TEN-T.

5. Додаткові матеріали

- [Директива 1999/62/ЄС](#)
- [Директива \(ЄС\) 2019/520](#)
- [Регламент \(ЄС\) 1071/2009](#)
- [Регламент \(ЄС\) 1072/2009](#)
- [Регламент \(ЄС\) 1024/2012](#)

